

Profesor Wilhelm Baum (1799-1883)

– ordynator oddziału chirurgii i interny

Artykuł przedstawia sylwetkę prof. Wilhelma Bauma, dyrektora szpitala i kierownika Oddziału Chirurgicznego w Szpitalu Miejskim w Gdańsku. Został napisany, aby przybliżyć działalność Profesora w historycznie burzliwych oraz tragicznych latach dla Gdańska i Środkowej Europy z powodu panującej wówczas epidemii cholery. Baum był wybitnym i zasłużonym specjalistą z zakresu chirurgii ogólnej. W uznaniu za dotychczas niespotykane, bezgraniczne zaangażowanie w walkę z epidemią cholery przyznano mu jako pierwszemu honorowe obywatelstwo miasta Gdańska.

W 1842 r. został profesorem Kliniki Chirurgicznej Uniwersytetu w Gryfii, gdzie jako jeden z pierwszych niemieckich chirurgów wykonał wielokrotnie tracheotomię w dławicy (krupie) u dzieci chorych na błonnicę. W 1849 r. został powołany na profesora Kliniki Chirurgicznej i Kliniki Okulistycznej Uniwersytetu w Getyndze. Wykształcił wielu chirurgów, między innymi uczył chirurgii Theodora Billrotha, z którym byli współzałożycielami Niemieckiego Towarzystwa Chirurgicznego w 1872 r. Zasłynął również jako najbardziej oczyniany chirurg tamtych czasów i świetny nauczyciel akademicki. Prof. Wilhelm Baum posiadał największą prywatną bibliotekę chirurgiczną.

Wczesne lata

Wilhelm Baum (ryc. 1) urodził się 10 listopada 1799 r. w Elblągu, który był wtedy pod zaborem pruskim. Jego ojciec Samuel Gottlieb Baum był bogatym kupcem, właścicielem dużego majątku ziemskiego oraz radnym miasta Elbląga. Interesował się malarstwem i był koneserem sztuki. Matka Charlotte (z domu Cabrit) była pełną temperamentu utalentowaną muzycznie Francuzką, córką Hugenotów. W domu mówiono po niemiecku i po francusku. Wilhelm pobierał naukę najpierw w domu rodzinnym, a następnie w gimnazjum w Elblągu (ryc. 2). W gimnazjum wykazywał skłonności do nauki starożytnych języków oraz interesował się klasyczną kulturą starożytną. Maturę otrzymał w 1818 r. Po ukończeniu gimnazjum rozpoczął studia medyczne w Uniwersytecie w Królewcu (Königsberg). Dodatkowo uczęszczał tam na zajęcia Seminarium Filologicznego. W korporacji studenckiej poznał Johanna F. Diefenbacha, późniejszego chirurga w Berlinie. Następnie w latach 1819-1822 studiował na Uniwersytecie w Getyndze (Göttingen). W 1822 r. praco-



Ryc. 1. Prof. Wilhelm Baum

wał przez rok jako wolontariusz w Klinice Chirurgicznej w Berlinie (kierownik – Carl Ferdinand von Graefe). Tam też obronił pracę doktorską pt. *De urethra virilis fissuris congenitis speciatim vero de epispadia (W sprawie wierzchniactwa)* (ryc. 3). Do pracy dołączył 3 stalority według własnoręcznie wykonanych rycin (ryc. 4). Przedstawił w niej przypadki wierzchniactwa z własnych obserwacji chorych w Klinice w Getyndze oraz z Kliniki w Berlinie. W pracy doktorskiej, napisanej po łacinie uwzględnił aktualne i historyczne

piśmiennictwo na temat tej wady wrodzonej u chłopców. Po zdaniu państwowych egzaminów w 1823 r. otrzymał dyplom lekarza. W tym czasie rodzice Wilhelma zmarli. Niemniej jego sytuacja materialna była tak dobra, że nie musiał spieszyć się z otwarciem praktyki lekarskiej czy też myśleć o pracy zarobkowej.

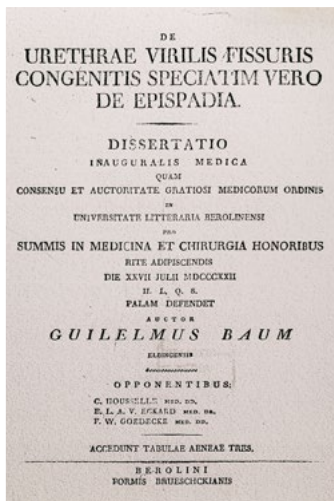
Początki szkolnictwa w Elblągu

Pierwsze szkoły w Elblągu zaczęły powstawać na początku XIV w. Początkowo były to szkoły parafialne, a w późniejszych latach również szkoły świeckie, prywatne, miejskie lub państwowe. W wyniku I rozbioru Polski Prusy zajęły Elbląg w 1772 r. Podobnie jak w całym Niemczech obowiązywał powszechny przymus szkolny w zakresie szkoły elementarnej, ogłoszony w 1773 r. przez króla pruskiego Fryderyka II. W 1828 r. w Elblągu funkcjonowało 19 szkół podstawowych o zróżnicowanym, niezbyt wysokim poziomie nauczania, w tym 10 publicznych, 7 parafialnych i 2 prywatne, do których uczęszczało 1914 uczniów od 6 do 12-14 roku życia.

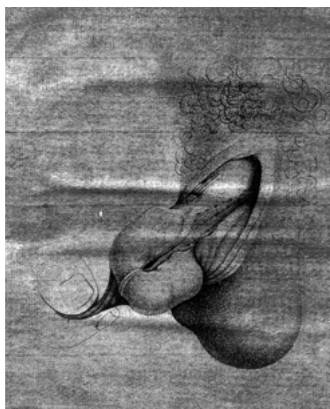
Na początku XVI w. rozważano otwarcie w Elblągu pierwszego w Prusach uniwersytetu, jednak pomysł ten z wielu



Ryc. 2. Gimnazjum ebląskie, 1599 r.



Ryc. 3. Praca doktorska Wilhelma Bauma



Ryc. 4. Własnoręczny rysunek do stalorytu

powodów nie został zrealizowany. Dopiero w 1544 r. uniwersytet powstał, ale w Królewcu (obecnie Kaliningrad, Rosja). Najbardziej znaną szkołą w Elblągu było słynne Gimnazjum Elbląskie (Elbinger Gymnasium), założone przez burmistrza Jakuba Alexwangena oraz osiadłego w 1531 r. w Elblągu holenderskiego emigranta religijnego Wilhelma Gnapheusa, który został pierwszym rektorem szkoły. Początkowo mieściła się ona w opuszczonych zabudowaniach poklasztornych zakonu św. Brygidy, zakupionych przez Radę Miasta Elbląga, a jej uroczysta inauguracja odbyła się 29 września 1535 r. Następnie 25 listopada 1599 r. Gimnazjum zostało przeniesione do nowego budynku, w którym funkcjonowało prawie do końca XIX w., przechodząc różne koleje losu i liczne wzloty i upadki. Obecnie mieści się tam siedziba Muzeum Państwowego w Elblągu (Bulwar Zygmunta II Augusta 11). Szkoła była kuźnią elity oraz administracji miasta i okolicy, ale kształciła również młodzież z odległych prowincji oraz z krajów ościennych. Gimnazjum Elbląskie było pierwszą świecką szkołą średnią na Pomorzu Nadwiślańskim. Uczył się tu m.in. znany czeski pedagog i reformator nauczania Jan Amos Komeński oraz przyszły profesor chirurgii uniwersyteckiej Wilhelm Baum.

Wykształcenie chirurgiczne

Przez ponad 3 lata, od początku 1824 r. do jesieni 1827 r., dr Baum odbywał zagraniczne szkolenia podyplomowe.

Najpierw odwiedził kliniki w Wiedniu. Następnie prawie rok spędził we Włoszech. Tam zapomniał o medycynie i chirurgii, interesując się wyłącznie malarstwem i architekturą. Oprócz większych miast, odwiedzał małe zakątki, gdzie szukał znaczących się obrazów i zbierał miedzioryty. We Włoszech poznał doktora medycyny Philippa M. Seiferta z Greifswaldu (wujek Theodora Billrotha), który później miał zadecydować o jego dalszych losach i karierze.

W 1825 r. Baum odwiedził Paryż, gdzie słuchał wykładów między innymi Guillaume Dupuytrena, Dominique-Jean Larreya i Jean Cruveilhiera. Wolny czas poświęcał zbiorom muzealnym w Luwrze, a wieczorami przedstawieniom teatralnym. Zaprzyjaźnił się tam z nowo poznanym doktorem Gustavem Adolfem Spiessem z Frankfurtu. We wrześniu 1825 r. obaj wyjechali do Londynu, gdzie Baum przeważnie mieszkał u swojej siostry. Chirurgia angielska była wówczas przodującą w Europie. Najbardziej znani chirurdzy to: John Hunter, Astley Cooper, Richard Bright, Benjamin Collins Brodie, James Hope i Thomas Lawrence. Młodzi lekarze byli zachwyceni medycyną angielską, jej postępowaniem w badaniach naukowych oraz klasyczną dokumentacją publicystyczną ich czołowych reprezentantów. Imponowała im nie tylko wiedza tych uczonych lecz również ich ogłada towarzyska. Nie ograniczyli się tylko do Londynu, odwiedzili także kliniki w Edynburgu i Dublinie. W końcu po dziewięciu latach studiów, w tym 2 latach w Anglii Baum powrócił do Berlina, gdzie otworzył prywatną praktykę lekarską.

Pobyty w Berlinie

W Berlinie spotkał doktora Johanna Diffenbacha, kolegę z czasów studenckich w Królewcu. Diffenbach pracował w Klinice Chirurgicznej Szpitala Charité u profesora Johanna Rusta. Baum asystował mu przy operacjach. Profesor Rust załatwił Baumowi stanowisko urzędnika w Ministerium. Baum znając język francuski, angielski i włoski, mając wrodzoną ogładę i formy towarzyskie łatwo nawiązywał kontakt w środowisku naukowym i artystycznym Berlina, gdzie był mile widzianym gościem. W 1829 r. zaręczył się z Marie Günther, córką naczelnego dyrektora Departamentu Budownictwa w Berlinie, którą poślubił w 1830 r. Wzrastająca popularność zawodowa Bauma, jego nieskazitelną osobowość oraz powiązania dwóch starszych braci, bardzo bogatych handlowców, mieszkających w Gdańsku, pomogły mu otrzymać stanowisko dyrektora Szpitala Miejskiego w Gdańsku i ordynatora interny oraz chirurgii w Szpitalu przy Bramie Oliwskiej (ryc. 5).

Praca w Gdańsku (1830-1842)

W 1830 r. został ordynatorem oddziałów Chirurgicznego i Chorób Wewnętrznych. Dodatkowo oprócz kierownictwa szpitala Baum otrzymał zezwolenie na prowadzenie „konsultacyjnej praktyki lekarskiej”. Jego sława jako lekarza i chirurga rosła i w krótkim czasie został uznany za pierwszego medyka nie tylko w mieście, ale i w całych Zachodnich Prusach. Podczas operacji w sali operacyjnej zbierali się liczni młodzi lekarze, by śledzić przebieg zabiegu. Również co- ▶▶



Ryc. 5. Szpital przy Bramie Oliwskiej

►► dzienne wizyty przy łóżku chorych cieszyły się dużym uznaniem ze względu na ich dużą wartość dydaktyczną. O wymiarze obciążenia pracą i obciążeniu Bauma obowiązkami świadczy to, że w grudniu 1830 r. w szpitalu przebywało 337 chorych, a w całym tym roku przyjęto do niego 2440 pacjentów.

Podczas pierwszej epidemii cholery w mieście (1831/1832) Baum wykazał olbrzymie zaangażowanie w jej zwalczaniu. Dla Bauma wiara w świętość doktryny Hipokratesa nie była pustym frazesem, lecz tkwiła w głębi jego natury i sprawdziła się w niebezpiecznych latach epidemii. Jego energia i humanizm zdobyły uznanie nie tylko mieszkańców wszystkich stanów, ale również władz miasta, które przyznały mu jako pierwszemu w historii honorowe obywatelstwo miasta Gdańska. Obszerne sprawozdania naukowe o etiologii, anatomii patologicznej, leczeniu i przebiegu epidemii cholery wysłał do Ministerstwa w Berlinie. Z wielu krajów przysłano komisje lekarskie do studiowania epidemii w Gdańsku, co spowodowało, że nazwisko Bauma stało się powszechnie znane.

Na prośbę Ministerstwa w Berlinie napisał obszerną rozprawę na temat kołtuna (*Plica polonica* – kołtun polski – Weichselzopf) w Gdańsku i okolicy (ryc. 6). Baum stwierdził na podstawie własnych badań mikroskopowych, że kołtun jest olbrzymią, pozlepianą masą włosów, wydzielającą swoistą odrażającą woń i z reguły zawierającą pełno robactwa. Włosy i ich cebulki nie wykazywały zmian patologicznych. Baum wykazał, że kołtun nie jest chorobą ogólną ustroju, a jego przyczyną był brak higieny włosów u danego osobnika.

Baum prowadził rozległą prywatną praktykę lekarską, był uwielbiany przez chorych. Mieszkańcy Gdańska obdarzali go bezgranicznym zaufaniem i szacunkiem. Przypisywano mu posiadanie niemal nadprzyrodzonej mocy. Baum pozostał im przez dwanaście lat wierny. Przykładał dużą wagę do anatomii patologicznej i badań mikroskopowych, wykonywał sekcje wszystkich zmarłych w szpitalu, co w tym czasie nie było powszechne. Swoje pionierskie obserwacje i wyniki badań polipów śluzówki nosa i zewnętrznych przewodów uszu oddał do publikacji profesorowi Carlowi Theodorowi Sieboldowi (ryc. 7).



Ryc. 7. Publikacja, 1836 r.

Baum operował także chorych z kamicą moczową, osiągając bardzo dobre wyniki. W 1841 r. udał się do Paryża, aby u Jeana Civiale i Leroya Jeana Jaques-Josepha d'Etiolles zapoznać się z nową metodą litotrypsji. Po powrocie z Francji operował sześciu chorych z kamicą pęcherza moczowego. Spośród sześciu operowanych pacjentów pięciu zostało wyleczonych. Według doniesienia Ferdinanda Hebry, Baum obok Hermanna Friedricha Staniussa i Wiegmanna należał do pierwszych, którzy wykryli, że świerzb skóry wywołany jest przez pasożyta, świerzbowca ludzkiego.

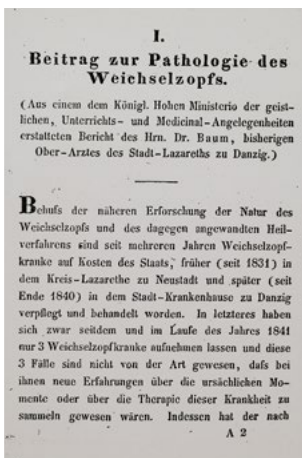
W 1842 r. Baum opuścił Gdańsk. Z doniesienia dr. Emila Friedricha Götz (Statistisch-medizinischer Bericht über des Stadt-Lazareth in Danzig, in den Jahren 1843 und 1844. E. F. Götz. s. 5, 6, 23, 31), wynika, że liczba chorych leczonych w latach 1830-1842 w gdańskim lazarecie wynosiła 44 241.

dr Tadeusz Zajączkowski



Dr Tadeusz Zajączkowski – polsko-niemiecki chirurg urolog i historyk medycyny

urodził się 10 listopada 1939 r. w Cząstkowie. W latach 1958-1964 studiował na Wydziale Lekarskim Akademii Medycznej w Szczecinie. Po studiach był asystentem na oddziałach pediatrii, chirurgii, ginekologii, położnictwa i chorób wewnętrznych szpitali szczecińskich. W 1966 r. poślubił lekarkę Elżbietę Marię Wojewską i został ojcem dwóch synów: Andrzeja Pawła (1967 r.) i Antoniego Michała (1969 r.). Specjalizował się w chirurgii pod kierownictwem prof. Jana Kortasa i prof. Rafała Heftmanna w Szczecinie. Następnie przez cztery lata specjalizował się w urologii pod kierownictwem prof. Alfonsa Wojewskiego. Stopień naukowy doktora uzyskał 22 listopada 1972 r. na podstawie pracy: *Etiologia i terapia kamicy odlewowej w nerkach*. Szkołę się w zakresie urologii w klinikach urologicznych w Rostoku, Warszawie, Krakowie, Katowicach i w Lund. Zamieszkuje wraz z rodziną w Niemczech od 12 września 1975 r. W listopadzie 1976 r. otrzymał obywatelstwo niemieckie. W 1984 r. odwiedził kliniki urologiczne w Nowym Jorku i Miami. Wykładał na wydziale medycznym Uniwersytetu Duisburg-Essen. Z dniem 1 stycznia 2006 r. przeszedł w stan spoczynku; mieszka wraz z żoną w Essen. Oprócz działalności jako lekarz urolog zajmuje się historią medycyny. Od 2002 r. współpracuje z redakcją *Przeglądu Urologicznego*, zaś od 2011 r. jest kierownikiem działu historycznego w tym czasopiśmie. Od 2010 r. jest członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Urologicznego. Publikowany tekst oparty jest o referat wygłoszony 29 września 2016 r. podczas LXVIII Kongresu Naukowego Niemieckiego Towarzystwa Urologicznego w Lipsku.



Ryc. 6. Publikacja, 1843 r.